

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.62>

ПРО ДЕЯКІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ВОЄННИХ ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Ілінський О.В.,

аспірант кафедри кримінального права і процесу

Державного податкового університету

ORCID: 0009-0007-1798-4260

Ілінський О.В. Про деякі міжнародно-правові підходи, що стосуються запобігання протиправній діяльності транснаціональних воєнних злочинних організацій.

У даній науковій статті здійснено аналіз міжнародно-правових актів, які регулюють сферу запобігання та протидії транснаціональній організованій злочинності, одним із проявів якої є протиправна діяльність транснаціональних воєнних злочинних організацій.

Виходячи з отриманих результатів дослідження, констатовано, що зазначені міжнародні правові джерела мають низку правових прогалів, колізій та неоднозначних критеріїв, на підставі яких здійснюється класифікація транснаціональних воєнних організацій, а також їх віднесення до злочинних і заборонених у світі.

Встановлено, що в основу такого поділу покладено як політичні, так і юридично значущі критерії, що, у свою чергу, дозволяє на законодавчому рівні в будь-якій державі приймати відповідні нормативно-правові акти, які або не заперечують участь транснаціональних воєнних організацій у військових конфліктах, війнах тощо на території іншої країни, або, апіорі, заперечують (фактично, забороняють) їх діяльність у цьому сенсі.

Визначено також, що фінансово-правові, матеріально-технічні, кадрові та інші питання, що пов'язані зі створенням, керівництвом та участю у приватних воєнних організаціях, у більшій мірі характерні для тих держав, у яких досить низьким є рівень демократії та грубо порушуються основоположні права, законні інтереси та свободи людини і громадянина. Як правило, метою створення таких транснаціональних воєнних організацій у таких державах є реалізація своїх імперських та агресивних намірів на світовому рівні, у тому числі й шляхом залучення потенційних можливостей зазначених суб'єктів у проведенні гібридної та відкритої військової агресії проти інших держав, що, зокрема, має місце у сьогodenній протиправній та забороненій на рівні ООН діяльності росії проти України.

Враховуючи зазначений юридично значущий акт, у цій науковій статті доведена необхідність визначення на міжнародному та національному рівнях поняття «транснаціональна воєнна злочинна організація», що дасть можливість здійснювати правильну кваліфікацію вчинюваних вказаними суб'єктами кримінальних правопорушень та більш ефективно запобігати та протидіяти їх протиправній діяльності, а також здійснювати правові заборони щодо їх створення і функціонування у світі на чітко визначених юридичних критеріях.

Ключові слова: транснаціональна воєнна злочинна організація; міжнародно-правовий акт; кримінальне правопорушення; правова заборона; кваліфікація злочинів; кримінальна відповідальність; критерії оцінювання.

Ilinsky O.V. On some international legal approaches related to preventing the illegal activities of transnational military criminal organizations.

This scientific article analyzes international legal acts that regulate the sphere of prevention and counteraction to transnational organized crime, one of the manifestations of which is the illegal activities of transnational military criminal organizations.

Based on the results of the study, it was stated that the mentioned international legal sources have a number of legal gaps, conflicts and ambiguous criteria on the basis of which transnational military organizations are classified, as well as their classification as criminal and prohibited in the world.

It was established that the basis of such a division is both political and legally significant criteria, which, in turn, allows any state to adopt relevant regulatory legal acts at the legislative level that either do not deny the participation of transnational military organizations in military conflicts, wars, etc. on the territory of its country, or, a priori, deny (in fact, prohibit) their activities in this sense.

It has also been determined that financial, legal, logistical, personnel and other issues related to the creation, management and participation in private military organizations are more typical for those

states in which the level of democracy is quite low and the fundamental rights, legitimate interests and freedoms of man and citizen are grossly violated. As a rule, the purpose of creating such transnational military organizations in such states is to implement their imperial and aggressive intentions at the global level, including by involving the potential capabilities of the aforementioned entities in conducting hybrid and open military aggression against other states, which, in particular, takes place in the current illegal and UN-prohibited activities of Russia against Ukraine.

Taking into account the above-mentioned legally significant act, this scientific article proves the need to define the concept of «transnational war criminal organization» at the international and national levels, which will make it possible to correctly qualify the criminal offenses committed by these entities and more effectively prevent and counteract their illegal activities, as well as prohibit their creation and functioning in the world based on clearly defined legal criteria.

Key words: transnational military criminal organization; international legal act; criminal proceedings; legal prohibition; qualification of crimes; criminal liability; assessment criteria.

Постановка проблеми. Відкрита воєнна агресія росії проти України, яка розпочалась у лютому 2022 році та триває до сьогодні, проявила одну досить актуальну проблему, яка зачіпає як охороняємі об'єкти міжнародного права, так і національного законодавства, а саме – участь у військових діях на території нашої держави на боці країни-агресора різноманітних приватних військових компаній (організацій, груп, формувань тощо) [1].

Сутність зазначеної проблематики полягає у тому, що на міжнародному рівні існує низка правових прогалин, які використовуються державами-агресорами для надання права на створення, керування та участь у приватних військових організаціях і у зв'язку з чим останні не підпадають під міжнародно-правові санкції, створюючи таким чином відповідні норми прецедентного права для функціонування цих об'єднань як транснаціональних військових злочинних організацій, які посягають не тільки на об'єкти правової охорони, що стосуються миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ XX Особливої частини КК України), але й на інші охороняємі права, законні інтереси та свободи людини і громадянина (розділ II Конституції України) [2].

З огляду на це, досить важливо на науковому рівні з'ясувати зміст і сутність міжнародно-правових актів, що регулюють діяльність, спрямовану на запобігання і протидію транснаціональним злочинним організаціям, включаючи й приватні військові компанії.

Виходячи з цього, **метою** даної наукової статті є обґрунтування необхідності удосконалення міжнародно-правового механізму запобігання протиправній діяльності транснаціональних військових злочинних організацій у контексті наслідків їх участі у відкритій воєнній агресії проти України у сьогоденні (2022-2025 рр.).

Натомість, **головним завданням** цієї роботи є здійснення аналізу змісту та спрямованості міжнародно-правових актів з означеного питання та розробка у зв'язку з цим відповідних заходів, спрямованих на усунення існуючих у цих джерелах правових прогалин і колізій.

Стан опрацювання проблематики. Вивчення наукових джерел показало, що досить предметно і цілеспрямовано займаються дослідженням питань, які стосуються з'ясування змісту та спрямованості міжнародно-правових актів, що регулюють сферу запобігання та протидії транснаціональній організованій злочинності, наступні учені: Ю.П. Аленін, В.Ф. Антипенко, О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, П.Д. Біленчук, А.А. Бова, М.Г. Вербенський, Д.Р. Войнаровський, Т.С. Гавриш, Б.М. Головін, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, О.М. Джужа, Г.В. Дідківська, В.М. Дрьомін, В.П. Ємельянов, Г.П. Жаровська, Є.В. Зозуля, О.О. Кваша, О.Г. Колб, Б.Д. Леонов, О.А. Маначинський, М.І. Мельник, Н.Є. Міняйло, В.О. Навроцький, О.В. Наден, Ю.В. Нікітін, В.П. Панов, М.А. Погорецький, І.В. Пшеничний, А.В. Савченко, Є.Д. Скулиш, В.В. Топчій, В.В. Українець, П.Л. Фріс, В.І. Шакун, І.О. Шульга та ін.

Поряд з цим, варто зазначити, що досі комплексно та системно, а також на монографічному рівні проблеми запобігання та протидії протиправній діяльності транснаціональних військових злочинних організацій на міжнародному та національному рівнях не досліджені, що й обумовлює актуальність, теоретичне і практичне значення даної наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Як це витікає зі змісту ст. 14 Закону України «Про міжнародно-правові договори України», тільки ті із таких договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, є частиною національного законодавства. Більш того, відповідно до положень ч. 2 ст. 19 зазначеного Закону, якщо міжнародно-правовими актами, які набрали чинності на території України, встановлюються інші правила, ніж ті, що передбачені національним законодавством, то застосовуються правила міжнародного права [3, с. 251-253].

Отже, якщо керуватись зазначеними законодавчими підходами, то слід визнати, що у запобіганні та протидії створенню і функціонуванню на території України транснаціональних військових

злочинних організацій, наша держава має в повній мірі використовувати існуючі у нормах міжнародного права можливості, а також, як член міжнародних організацій (ООН, Ради Європи, СОТ, ін.), вчиняти дії різноманітного характеру, спрямовані на удосконалення міжнародно-правових засад з означеної проблематики.

Якщо узагальнити змістовні ознаки та спрямованість таких міжнародних правових джерел, то їх можна класифікувати (за критерієм правової визначеності) на наступні групи:

Загального характеру (основоположні) : Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод; ін.

Зокрема, у ст. 28 Загальної декларації прав людини йдеться про те, що людина має право на міжнародний порядок, при якому її права і свободи, що закріплені в цій Декларації, мають бути здійснені у повній мірі, що, без сумніву, досить важливо з огляду запобігання і протидії діяльності на території будь-якої національної держави транснаціональних воєнних організованих злочинних угруповань (ПВК «Вагнер», ДШРГ «Русич», ПВК «Поток», ін.) [1]. Більш того, як це впливає зі змісту ст. 3 Конституції України, забезпечення даного основоположного права людини є одним із головних обов'язків держави.

Ще більш категорично, у сенсі предмета даного дослідження, сформульовано зміст ст. 30 даної Декларації, у якій зазначено, що жодна держава (як от, росія) та група осіб (наприклад, транснаціональна воєнна злочинна організація типу «Вагнер») не вправі займатись діяльністю, спрямованою на знищення, закріплених у даному юридичному акті, прав і свобод людини [4].

Спеціального характеру, тобто ті, що пов'язані із запобіганням і протидією функціонуванню транснаціональних злочинних організацій (Європейська конвенція від 08.11.1990 «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом»; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності («Палермська Конвенція» від 15.11.2000; План дій по боротьбі з організованою злочинністю («Амстердамський План дій») від 28.04.2001; ін.) [5, с. 227-248].

Так, у п. 2 ст. 3 так званої «Палермської Конвенції» з цього приводу зазначено, що злочин носить транснаціональний характер, якщо:

- а) таке кримінальне правопорушення вчинено у двох і більше державах;
- б) таке суспільно небезпечне діяння вчинене в одній державі, але його готування, планування, керівництво тощо здійснювалось в іншій державі;
- в) така протиправна поведінка реалізовувалась учасниками організованої злочинної групи в одній державі, але в подальшому вчиняє кримінальні правопорушення у більш ніж одній державі;
- г) така злочинна діяльність здійснюється в одній державі, але її суспільно небезпечні наслідки мають місце в іншій державі [6].

Саме зазначені ознаки є, як свідчить практика [1], характерні для діяльності транснаціональних воєнних злочинних організацій на території України, а тому мають стати об'єктивними критеріями при кваліфікації вчинених ними кримінальних правопорушень та для закріплення у чинному КК спеціального складу злочину «Створення, керівництво або участь у транснаціональній воєнній злочинній організації».

Конкретного характеру, тобто такі міжнародно-правові акти, які регулюють сферу запобігання та протидії діяльності транснаціональних воєнних злочинних організацій (Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27.01.1977; Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людства і воєнних злочинів від 25.01.1974; Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.02.1985; ін.) [5, с. 227-248].

Зокрема, у ст. 16 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців у зв'язку з цим зазначено, що вказаний міжнародно-правовий акт застосовується з метою забезпечення реалізації тих норм, які стосуються міжнародної відповідальності держав, а також для створення належних гарантій для права захисту від збройного конфлікту та міжнародного права, включаючи положення, які мають пряме відношення до статусу комбатантів або військовополонених [7].

У такому ж контексті визначені правові заборони щодо діяльності транснаціональних воєнних злочинних організацій й в інших міжнародно-правових актах, що, у свою чергу, створило належне юридичне підґрунтя для закріплення в національному законодавстві окремих складів кримінальних правопорушень щодо формування, керування та участі у таких суспільно небезпечних об'єднаннях. Як приклад, можна назвати положення ст. 17 Конституції України, у якій зазначено, що на території нашої держави забороняється функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

Додатковим аргументом щодо доповнення відповідною статтею КК України про кримінальну відповідальність за створення, керівництво та участь у транснаціональних воєнних злочинних організаціях, враховуючи той юридично значущий у зв'язку з цим факт про те, що згідно вимог ч. 4 ст. 3 вказаного Кодексу аналогія закону заборонена, а отже, карати організаторів та учасників таких протиправних формуваннях за ст. 255 КК не можна [8, с. 169-176].

Важливим у зв'язку з цим є й такий юридично значущий факт, а саме: опитування затриманих військовополонених та учасників ПВК «Вагнер», ДШРГ «Русич», ПВК «Поток», ін. показало, що у їх складі були й громадяни України, які проживають на тимчасово окупованих росією територіях (Автономної республіки Крим, Донецької, Луганської та ін. частково захоплених областей нашої країни).

З огляду на це, важливо щоб зазначені суб'єкти злочинів понесли повну кримінальну відповідальність за вчинені в нашій державі всі, передбачені КК України, кримінальні правопорушення (воєнні злочини (ст. 438); застосування зброї масового знищення (ст. 439); найманство (ст. 447); ін.). Проте, відсутність у чинному Законі про кримінальну відповідальність окремої правової норми за створення та участь у транснаціональній воєнній злочинній організації, не тільки виступає однією з правових прогалин, що впливають на ефективність запобігання та протидії даному виду злочинності в Україні, але й дозволяють уникати у зв'язку з цим справедливого покарання винним суб'єктам зазначеної суспільно небезпечної діяльності.

З іншого боку, враховуючи, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень у розділі XX Особливої частини КК є мир, безпека людства та міжнародного правопорядку, а відповідальність за створення злочинних організацій передбачена у розділі IX даного Кодексу, родовим об'єктом якого є громадська безпека, то цілком логічним було б у першому із них закріпити спеціальну норму про кримінальну відповідальність за створення та участь на території нашої держави транснаціональних воєнних злочинних організацій.

Зазначені теоретико-методологічні підходи на національному рівні дозволять таким чином створити своєрідний прецедент, який може бути покладений в основу процесу удосконалення міжнародно-правового механізму, що стосується визначеної у цій роботі проблематики дослідження.

Знову ж таки, логіка таких видозмін обумовлена як реаліями воєнного сьогодення, що склались у зв'язку з діяльністю на території України зазначених злочинних організованих формувань впродовж 2022-2025 рр., так і суспільно небезпечними наслідками участі приватних воєнних компаній тощо у військових конфліктах за кордоном (у Сирії, Ємені, Венесуелі, Судані, т. ін.). При цьому варто зазначити, що у разі, якщо не - нейтралізувати, блокувати, усунути, т. ін. детермінаційний комплекс причин і умов, які сприяють функціонуванню транснаціональних воєнних злочинних організацій на теренах інших держав та безкарному порушенню у зв'язку з цим прав, законних інтересів і свобод осіб, які проживають на територіях їх діяльності, то вказані злочинні об'єднання продовжуватимуть свою протиправну практику і надалі, а також загрожуватимуть національним інтересам цих країн.

Висновки. Таким чином, виходячи з результатів проведеного аналізу, можна констатувати, що як у нормах міжнародного права, які носять загальний (основоположний характер) щодо охорони прав, законних інтересів і свобод людини і громадянина та стосуються забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, так і в спеціально орієнтованих та змістовно спрямованих міжнародно-правових створенні відповідні юридичні умови і гарантії, що дозволяють на національному рівні закріплювати у чинних КК спеціальні статті, які передбачали б кримінальну відповідальність за створення, керівництво та участь у транснаціональних воєнних злочинних організаціях. Особливо актуальним це питання є для України, на території якої як у часи гібридної війни росії проти нашої країни (2014-2022 рр.), так і в період відкритої воєнної агресії цієї держави (2022-2025 рр.) у складі її збройних сил активно діють зазначені злочинні організації, які не тільки нехтують правилами ведення війни, вчиняють воєнні злочини, застосовують насильство щодо мирного населення на окупованих територіях тощо, але вчиняють й інші суспільно небезпечні діяння підвищеного рівня, спрямовані на повне знищення Української нації як такої (ст.ст. 441, 442, 442¹, ін. КК).

Виходячи з цього, слід визнати, що як на національному рівні, так і в нормах міжнародного права потрібно удосконалювати правові механізми запобігання та протидії на території будь-якої держави діяльності транснаціональних воєнних злочинних організацій, навіть при тому, що вони створені та функціонують на законних підставах у тих чи інших державах-агресорах. При цьому сучасні правові прогалини, що мають місце у міжнародно-правових актах з даної тематики наукового пошуку, мають бути ліквідовані й шляхом створення національних локальних норм, які стосуються цієї проблематики, що у свою чергу дасть можливість на практиці створити реальні та ефективні правові гарантії, спрямовані на забезпечення діалектичного взаємозв'язку між загаль-

ними (у даному випадку – норми міжнародного права) та особливими (нормами вітчизняного права) правовими явищами, предметом яких виступає злочинна діяльність транснаціональних воєнних організацій (приватних компаній, груп, формувань тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сотніков Д. Крім «Вагнера»: які ще ПВК із росії воюють в Україні. *Deutsche Welle*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/krim-vagnera-aki-se-pvk-iz-rosii-vouut-v-ukraini/a-66035104>.
2. Озброєні та небезпечні. Топ 7 приватних військових компаній світу. *Фокус*. 30.08.2016. URL: <https://focus.ua/uk/world/356134>.
3. Мудрицький І.В. Пріоритет міжнародного права як механізму захисту прав людини, обмеженої законом у свободі пересування. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: тези доп. Всеукр.наук.-практ.конф. (м. Вінниця, 16 трав. 2025 р.)*. Вінниця: ХНУВС, 2025 с. 251-253. URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/23513>.
4. Кордій Н. Наскільки загальною є Загальна декларація прав людини? *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2020. № 12. URL: <https://nauka-online.com/publications/jurisprudence/2020/12/naskolko-obshhaya-vseobshhaya-deklaratsiya-prav-cheloveka>.
5. Хавронюк М.І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. 264 с. URL: http://aleph.ukma.kiev.ua:80/F/?func=direct&doc_number=000407062&local_base=KMA01.
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
7. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.02.1989. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text.
8. Репан І., Єлаєв Ю. Доктринальне дослідження принципу аналогії закону та права в кримінальному провадженні України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 169-176. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2022-78-1-169-176>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026